

Lausunto valtion talousarviosta 2016

Liikunnan toimiala on yhteiskunnan kokonaiskehityksessä määrärahoiltaan pieni, mutta toiminnan vaikutukset voivat parhaimmillaan ulottua laaja-alaisesti yhteiskuntaan. Työurien pidentäminen, yhteisöllisyyden vahvistaminen, terveyserojen kaventaminen, maahanmuuttajien integrointi yhteiskuntaan sekä kansanterveyden edistäminen ovat teemoja, joissa liikunnan merkitys on todennettu. Kaikkien väestöryhmien liikunnallisen elämäntavan edistämiseksi ja yhdenvertaiselle sekä eettisesti kestäväälle liikunta- ja urheilutoiminnalle onkin suuri tilaus. Nämä seikat huomioiden on tärkeää, että veikkausvoittovaroin rahoitettavalle liikunnan toimialalle ei kohdennu säästöjä. Hallituksen kärkihanketta ”liikutaan tunti päivässä” ja sen mukanaan tuomaa 21 miljoonan euron rahoitusta vuosille 2016–2018 voidaan pitää yhteiskunnan reagoitina lasten ja nuorten hyvinvoinnin puolesta ja samalla nähdä liikuntatoimijoiden näytönpaikaksi.

Valtion liikuntaneuvostolla on lakisääteinen tehtävä antaa lausunto valtion liikuntamäärärahoista. Lausunnonantamista hankaloittaa merkittävästi se, että lausuntoa antaessaan neuvostolla ei ole käytössään määrärahojen yksityiskohtaista jakautumista kuvaavaa tilijaottelua. Aiemmat vuodet ovat osoittaneet, että määräraharivit eri vuosina eivät ole kaikilta osin vertailukelpoisia. Opetus- ja kulttuuriministeriön antamien selvitysten mukaan vähäiset muutokset keskeisissä määrärahariveissä vuodelle 2016 selittyvät pitkälti tilijaottelussa tapahtuneilla teknisillä muutoksilla.

Liikuntapolitiikan strategista otetta vahvistettava

Valtion liikuntapolitiikan keskeisimmät tavoitteet vuonna 2016 ovat liikunnan yhdenvertainen saavutettavuus sekä yhteisöllisyyden, osallistumisen ja liikunnallisen elämäntavan lisääntyminen. Tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin määrärahojen suuruus. Arvioinnit osoittavat, että huomiota tulisi enenevästi kiinnittää valtion ohjauskeinojen vaikuttavuuteen. Avustusten jaon tulee perustua selkeisiin ja läpinäkyviin kriteereihin, tietopohjaiseen arviointiin sekä määrärahojen käytön järkevään seurantaan ja vaikutusten arviointiin – erityisesti suurimman avustuskokonaisuuden eli liikuntajärjestöjen osalta.

Valtion toimenpiteet ovat vuosien saatossa pirstoutuneet lukuisiin avustusmuotoihin, ohjelmiin ja hankkeisiin. Hankerahoitusta myönnetään mm. seuratuena, liikunnallisen elämäntavan hanketukien, tiedeprojektien, liikunnan yhdenvertaisuushankkeiden sekä isompien ohjelmakokonaisuuksien muodossa. Yksittäisiä avustuspäätöksiä tehdään paljon. Kun lisäksi huomioidaan muiden valtionhallinnon toimialojen, kuten opetus-, nuoriso- ja sosiaali- ja terveystoimen jakamat kehittämisavustukset, on kokonaisuuden mielekkyys osin kyseenalainen.

Arvioinnit osoittavat yksiselitteisesti, että nyky muodossaan hankeavustaminen ei ole tuottanut riittävästi vaikuttavuutta ja ne aiheuttavat hallinnollista työtä. Erityisesti hankkeiden tulosten seuranta ja vaikutusten arviointi ovat täysin riittämättömällä tasolla. Yksittäisten avustuspäätösten määrää tulisi olennaisesti vähentää ja vapauttaa siten ministeriön resursseja strategisempiin toimenpiteisiin.

Poikkihallinnollinen yhteistyö saatava toimimaan

Liikunnan toimialan ulkopuolella tapahtuvat asiat ovat viime vuosina muuttaneet suomalaisten liikuntakäyttäytymistä voimakkaasti. Kaupungistuminen, autoistuminen, teknologinen kehitys, työelämä rakenteissa tapahtuneet muutokset sekä viime vuosina entisestään kiihtynyt viihdeteknologian suosio ovat vähentäneet väestön arki- ja hyötyliikunnan minimiin. Kun samanaikaisesti liikunta vapaa-ajan harrastuksena polarisoituu, on liikunnan puutteesta tullut merkittävä osalle väestöstä terveyden riskitekijä. Maailman terveysjärjestön (WHO) linjauksissa fyysinen passiivisuus on nostettu jo neljänneksi yleisimmäksi kuolinsyyksi maailmassa. Suomessa liikkumattomuuden kustannusten on arvioitu olevan lähes 2 miljardia euroa terveydenhuollon vuotuisista kokonaiskustannuksista.

Valtionhallinto on sekä rakenteellisesti että toiminnallisesti hajautunut. Hallinnonalojen toimia ei ole riittävästi koordinoitu yhteen liikunnan edistämistarkoituksessa, päätösten liikuntavaikutuksia ei ole arvioitu ja liikunnan edistämisen resursointi on jäänyt liialti liikuntatoimen vastuulle sekä valtiolla että kunnissa. Tästä johtuen mittavasti kasvaneet liikuntatoimen resurssitkaan eivät ole onnistuneet kasvattamaan väestön kokonaisaktiivisuutta.

On selvää, että tarvitaan kokonaisvaltaisempia yhteiskunnallisia ratkaisuja ja uusia ajattelumalleja tilannekuvan muuttamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on yhteensovittamisvastuu liikunnan edistämistoimista valtionhallinnossa. Tarvitaan liikuntapoliittisen katsantokannan uudistus – laajakantainen toimintatavan muutos, johon sitoudutaan hallituskaudet ja ministeriörajat unohtaen. Ministeriön tulee käynnistää säännöllinen vuoropuhelu kaikkien ministeriöiden kanssa ja hakea aktiivisesti kumppanuutta ja yhteisrahoitteista toimintaa liikunnan edistämiseksi.

Jotta liikkuminen koskettaisi laaja-alaisesti väestöä, ratkaisujen tulee tapahtua ihmisten arkiympäristöä vaikuttavasti muokaten. Hallituksen kärkihanke ”liikutaan tunti päivässä” on tähän hyvä mahdollisuus. Koulun liikuntatunnit, koulumatkat, välitunnit, koulujen yhteydessä tapahtuva aamu- ja iltapäivätoiminta sekä kerhotoiminta tarjoavat lukuisia keinoja ajaa liikuntaa yhteiskunnan rakenteeseen ja pysyväisluonteisesti koulun toimintakulttuuriin. On myös tarpeellista olennaisesti lisätä matalan kynnyksen harrastamahdollisuuksia koulupäivän jälkeisenä aikana. Tämä edellyttää ennen kaikkea opetus- ja kulttuuriministeriön kaikkien toimialojen (opetus-, liikunta-, nuoriso- ja kulttuuri) eri avustusmuotojen yhteensovittamista ja selkeyttämistä sekä koulutilojen tehokasta käyttöä. Näin voidaan vaikuttaa paitsi harrastamisen hintaan, myös perheiden ajankäyttönsä haasteisiin.

Kuntiin suuntautuvaa resurssiohjausta selkeytettävä olennaisesti

Kunnat luovat edellytyksiä kaikkien väestöryhmien liikunnalle ja seuratoiminnalle paikallisesti ja alueellisesti. Kuntien merkitys ikäihmisten, erityisryhmien, työttömien, lasten ja nuorten ja monen muun väestöryhmän näkökulmasta on tärkeä. Kaikista olennaisin merkitys kunnilla on liikuntapaikkojen ylläpitämisessä ja rakentamisessa. Kuntakohtaiset vaihtelut liikunnan edistämisessä ovat huomattavia, mikä vaarantaa liikunnan yhdenvertaista saavutettavuutta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää kunnille asukaskohtaista, laskennallista valtionosuutta, mutta myös harkinnanvaraisia erityisavustuksia, joista merkittävin on liikuntapaikkarakentamiseen kohdennettava tuki. Kunnille suuntautuvien avustusten osuus valtion liikuntamäärärahoista on tällä hetkellä noin 30 prosenttia. Kuntien asukaskohtaista valtionosuutta ei ole korotettu sitten vuoden 2009 ja sen suhteellinen osuus valtion liikuntamäärärahoista on laskenut kaiken aikaa. Valtionosuuden kohdentamiseen tulisi luoda järjestelmä, joka kannustavasti huomioisi kunnan toiminnassa tapahtuvat muutokset sekä alue- ja väestöpohjaiset erot. Tilanteessa, jossa kuntakenttä elää, kunta- ja liikuntalaki ovat uudistuneet ja sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä muuttuu radikaalisti, on syytä arvioida kuntien valtionohjauspolitiikka kokonaisuutena uudelleen.

Liikuntapaikkarakentamisen tukea kasvatettava

Liikuntaolosuhteilla on merkittävä vaikutus elinvoimaiselle liikuntakulttuurille väestön laaja-alaisesta liikunnasta aina huippu-urheiluun asti. Suomeen on saatu rakennettua asukaskohtaisesti tarkasteltuna kattava liikuntapaikkaverkosto, mutta nykyresursoinnilla ja ylläpidolla se uhkaa osin rapautua. Vuosittain lähes 400 miljoonaa tulisi käyttää liikuntapaikkojen peruskorjaamiseen – toteutuma on tällä hetkellä noin 100 miljoonaa. Samanaikaisesti etenkin kasvukeskuksissa on huutava pula suositetaan kasvattaneiden palloilulajien sekä vesiliikunnan olosuhteista.

Liikuntapaikkarakentamisen tuki on ollut 2000-luvulla suurimmillaan noin 29 miljoonaa euroa vuodessa. Tämän jälkeen tuen määrä on pudonnut noin 24–25 miljoonaan euroon. Vuodelle 2016 rakentamisen tuen määrä nousee hieman. Tätä selittää se, että Helsingin Olympiastadionin perusparannuksen jäljellä oleva valtionrahoitusosuus joudutaan rahoittamaan veikkausvoittovaroista. Liikuntaneuvosto pitää tärkeänä, ettei stadionin rakentamisen avustaminen veikkausvoittovaroista pienennä muihin rakennushankkeisiin käytettävissä olevaa avustusmäärärahaa.

Vaikeassa kuntatalouden tilanteessa valtionavustuksilla on nähty olevan merkittävä kannustinvaikutus ja ne vahvistavat hankkeiden etenemistä kunnallisessa päätöksenteossa. Valtion liikuntaneuvosto julkaisi kesäkuussa 2014 uuden liikuntapaikkarakentamisen Suunta-asiakirjan. Painopisteinä ovat peruskorjaamisen ja -parantamisen lisäksi mm. uusien lajien olosuhteiden huomiointi, hankkeiden energiatehokkuus ja rahoitusyhteistyöhön pyrkivät hankkeet. Jotta Suunta-asiakirjan tavoitteet siirtyvät kannustaviksi käytännöiksi, on linjaukset ja painotukset huomioitava varaamalla niille tietty osuus rakentamisen avustuksista.